

6. Frode Jakobsen

Du lytter til en podcast produceret af Talk Town i samarbejde med Nationalmuseets medie Vores Tid.

Da tyskerne kommer i 1940 - den dag, hvad laver han der?

Frode Jakobsen tager sin cykel den 9. april om formiddagen og er blandt nede på Langelinie, hvor tyskerne har ladet to skibe anløbe med soldater og materiel. Og det er i løbet af formiddagen den 9. april, at skibene er ved at blive losset med henblik på at få det her materiel i havn. Og Frode Jakobsen er nede for at bevidne dette skue. Og han bliver anfægtet og skuffet over nogle af sine landsmænd, som han synes viser en alt for positiv interesse. For den tyske besættelsesmagt er jo helt fysisk ved at træde i land her på Langelinie.

Da Frode Jakobsen vågner den 9. april 1940, er krigen allerede tabt. Og dernede på Langelinie stiller han sig op. Og så kigger han. Og han kigger på de to tyske skibe, krigsskibe fra Kriegsmarine, som er lagt til, og de tyske soldater er allerede begyndt at losse ting fra skibene og ud på kajen. Den 34-årige mand, der her står og kigger på de tyske skibe på Langelinie, han har krøllet hår, som er tilbagestrøget. Han er ikke særligt høj. Han har sort tøj på. Han er fra Jylland. Han kommer til at spille en afgørende rolle i danmarkshistorien. Det er muligvis den her mand, altså Frode Jakobsen, som forhindrer en kommunistisk magtovertagelse efter Anden Verdenskrig. Det er der i hvert fald nogle, der spekulerer i. Det gør han selv efter krigen. Og det er ikke - selvom det for os i dag lyder måske lidt skørt eller usandsynligt - så er det ikke - hvis man altså spørger min gæst i dag, for eksempel, Niels Wium Olesen, forfatter og historiker - et usandsynligt scenarie. Altså, det er muligt, at det er på grund af ham her Frode Jakobsen, at man ikke får et kommunistisk kup efter Anden Verdenskrig i Danmark.

Frode Jakobsen er på dette tidspunkt denne formiddag 34 år gammel. Han er født på Mors i Jylland. Han er født i 1906. Han vokser op i et hjem, hvor man er grundtvigianere. Han er dygtig i skolen, og han tager til hovedstaden, hvor han studerer dansk og tysk på universitetet. Og i 30'erne i København arbejder han som lærer på et gymnasium, samtidig med at han har meldt sig ind i Socialdemokratiet. Men altså denne formiddag er Frode Jakobsen, som står og kigger på skibene, det er bare en helt almindelig mand på 34 år.

Situationen på Langelinie er jo næsten absurd og nærmer sig måske det surrealistiske, fordi vi skal jo forstå, at det er tidligt formiddag. Det er Danmark, der blev besat i løbet af kun 3-4 timer. Der har ikke været kampe i København... Eller en lille smule på Amalienborg Slotsplads, men ellers ikke. Der har været kampe i Sønderjylland. Men beskeden om, at Danmark har kapituleret, er faktisk blevet givet, inden folk egentlig er stået op. Altså: Danmark bliver besat i pyjamas, simpelthen.

"Det er ikke den tyske regerings hensigt at skaffe sig et støttepunkt i kampen mod England. Den har udelukkende det mål at forhindre, at Skandinavien bliver en slagmark for de engelske krigsudvidelser. Af denne grund har stærke, tyske militærkræfter siden i går morges taget de vigtigste militære objekter i Danmark og Norge i besiddelse. Ligeledes at folket og alle kommunale steder er fornuftige og har god vilje, således at de undlader enhver passiv eller aktiv modstand. Den vil være uden nytte og blive brudt med alle magtmidler."

Hvordan skal man som nation - hvordan skal man som et folk - hvordan skal man som et politisk fællesskab håndtere den situation? Altså, den er meget, meget, meget svær at fatte. Men altså, denne her surrealistiske situation vi har med, at Danmark bliver besat, mens det meste af landet er i pyjamas, det er Frode Jakobsen jo opmærksom på. Altså, at det er en afgørende situation, og at den rummer potentiale til, at den kan skabe splittelse i det danske samfund, altså skyld og ansvar omkring 9. april. Den kan give rod til en fuldstændig total delegitimering af det demokratiske politiske system.

Og det er her, Frode Jakobsen står og tænker, at der må gøres noget. Frode Jakobsen cykler hjem, og så begynder han et arbejde her i starten af krigen, hvor han rejser rundt i Danmark og holder foredrag og oplæg og er med i studiekredse og grupper. Han advokerer for demokrati. Han advokerer for at tage stilling imod den tyske besættelse. Men han er ikke modstandsmand. Han går ikke rundt i tasmørket med en bombe under armen og en pistol i lommen. Han snakker, og han taler. Og så organiserer han, og det er her, vi finder ud af, at Frode Jakobsen først og fremmest kan organisere og skabe system og sammenhænge og få folk til at mødes og arbejde sammen.

Frode Jakobsen måtte jo ligesom alle andre i det besatte Danmark jo også få tingene og hverdagen til at fortsætte. Han havde akademiske ambitioner. Han havde ambitionen

om at gennemføre et stort forskningsprojekt om den tyske filosof Nietzsche. Men det var måske ikke det bedste tidspunkt sådan at lave dybere forskning i tyske filosoffer. Og det viser sig ret hurtigt, altså at den vej den fører ingen steder for ham i 1940. Og det er vel også lidt i lyset af, at han engagerer sig meget i det folkelige liv omkring det, man kalder den nationale samling. Det er jo den reaktion, man får efter besættelsen, hvor man begynder at dyrke det nationale. Og ret kort efter besættelsen så bliver det ikke kun det nationale, sådan altså med Danmark i tusind år og skagensmalere og guldaldermalere og Oehlschläger og digte. Det bliver faktisk - det nationale - forbundet med demokratiet. Og der begynder han at holde foredrag i det regi, som hedder Dansk Ungdomssamvirke, der blev en organisation, der blev oprettet til sådan at vaccinere den danske ungdom mod nazisme og få dem til at blive ved med at have tillid til demokratiet. Og der tager han så rundt i landet og holder foredrag under Dansk Ungdomssamvirkes banner. Og der fortæller han jo ungdommen, at det er vigtigt at holde fast i demokratiet. Det er vigtigt at afvise diktaturet. Selvom vi er besat, så skal vi ikke... Vi skal affinde os med tyskernes tilstedeværelse, men vi skal ikke gå dem i møde ideologisk og kulturelt.

Og langsomt så bliver Frode Jakobsen mere og mere fjendtligt stemt over for den tyske besættelse og lige så stille sådan mere og mere radikal. Men altså, han er stadigvæk ikke en voldelig modstandsmand.

Han får i stigende grad i 1941 og 1942 anfægtelser og overvejelser om, "Den her samarbejdspolitik, risikerer den ikke skridt for skridt at afkræve os større og større indrømmelser?" Altså sådan en salamiteknik, hvor man skærer den ene skive af pølsen efter den anden, så der til sidst ikke er noget tilbage af dansk demokrati. Har vi så med den samarbejdspolitik og den nationale samling, der knytter sig til det, har vi så i stedet for lige så stille under foregivende af at forsvare demokratiet trukket os så tæt på Tyskland, at vi faktisk modarbejder vores egne demokratiske idealer? Så han begynder at oprette noget, som man kalder Dansk Studiering. Han er ikke alene om at oprette det, men han bliver en central figur i det her netværk af folk, der mødes i dagligstuer og taler om tidens spørgsmål, som man sagde. Man diskuterede politik. Man diskuterede besættelsen. Man diskuterede den danske relation til besættelsesmagten. Det er stadigvæk fuldt demokratisk og fuldt legalt. Altså, der er ikke noget ulovligt i det. Dog er der alligevel... Efterhånden så begynder Dansk Studiering at holde de her møder, hvor det i løbet af 1942 og især 1943 bliver mere og mere kritisk over for samarbejdspolitikken og over for regeringen. Og da man så kommer til sommeren 1943, hvor det jo ender med store

strejker og rigtig meget sabotage i landet, der trækker Frode Jakobsen sig fra det her netværk, men bruger bekendtskabet til en hel masse af de her personer til at trække dem over i en regulær illegal organisation, som bliver kaldt Ringen. Det er selvfølgelig afledt af det tidligere ord Dansk Studiering. Men det bliver en decideret illegal organisation. Det starter med udgivelse af illegale blade, men...

Stifter han Ringen?

Ja.

Så han stifter Ringen i 1943. Så der springer han jo ud som modstandsmand og altså en forbryder, vel, set i både tyskernes men også måske de danske myndigheders øjne?

Ja, det er jo at træde ud af det, kan man sige, den nationale samling og det legale fællesskab, der var skabt siden 1940. Og ja, nu kommer han direkte på kant med både tyskerne og det etablerede politiske system. Nu sker der jo det den 29. august 1943, at regeringen træder tilbage. Og der kan man sige, så er frontstillingen i forhold til det politiske system jo ikke så stor, fordi nu er der faktisk ikke længere en regering, der bliver ved med at formane befolkningen til at holde sig i ro og at afstå fra modstandskamp. Så man kan sige, at hans konflikt med det legale Danmark er ikke tydelig efter 29. august 1943. Men den er der dog alligevel, fordi de politikere, der ligesom frasiger sig magtudøvelsen 29. august 1943, de bliver ved med at være meget skeptiske over for modstandsbevægelsen. Og det, som de især er skeptiske over for, er, at kommunisterne spiller en så betydelig rolle i modstandsbevægelsen. De frygter, at i det øjeblik Tyskland måtte overgive sig, så vil modstandsbevægelsen være den eneste våbenmagt i Danmark. Ville kommunisterne kunne udnytte det til en eller anden form for revolutionær magtovertagelse, altså et politisk kup? Det er jo det. Det er jo en lære af de sidste 5-600 års verdenshistorie - altså det er, at overgangen fra krig til fred er sådan det helt klassiske, revolutionære moment. Det er her, hvor vinduet er åbent for meget, meget store samfundsforandringer.

Det blev 1943. Sommer. Tyskerne har været i landet i tre år, og nu begynder det at spidse til. Folk har fået nok. Politikerne har fået nok. Og i sensommeren i august bryder samarbejdspolitikken sammen, og den danske statsminister, som hedder Wilhelm Buhl, han er socialdemokrat og har taget over efter Stauning, som lige er død... Wilhelm Buhl

afbryder samarbejdet med tyskerne, og regeringen træder tilbage. Det er også her, at det illegale arbejde starter for Frode Jakobsen. Han stifter noget, der hedder Ringen, som er en sammenslutning af folk, som gerne vil være med til at organisere den aktive modstand. Frode Jakobsen bliver illegal, og det er også her i 1943, at Frihedsrådet bliver skabt. Og fra starten er Frode Jakobsen et ledende medlem af Frihedsrådet, som organiserer hele modstandskampen. Det er i hvert fald ambitionen, og det er også det, der mere eller mindre kommer til at ske. Og langsomt i årene, der kommer herefter, altså i 1943-44-45, der kommer Frode Jakobsen til at bestemme mere og mere i Frihedsrådet, og han bliver en uformel leder af den danske modstandskamp, for man har ikke nogen formel leder.

Men altså, Frode Jakobsens mere sådan politiske rolle efter august 1943 det er jo, at han bliver en af dem, som er med til at danne Danmarks Frihedsråd i september-oktober 1943. Og Frihedsrådet var jo en paraplyorganisation bestående af alle modstandsorganisationer fra det yderste højre til det yderste venstre. Som socialdemokrat - ganske vist sådan en lidt uregerlig socialdemokrat - så stod han jo sådan lidt midt i det hele. Han er fra begyndelsen et af de fremtrædende og betydningsfulde medlemmer af Frihedsrådet. Med det udgangspunkt som en af de centrale figurer vokser hans position faktisk kontinuerligt frem til befrielsen. En af grundene til det er også, at han er en af de få, som ikke bliver taget på et eller andet tidspunkt af tyskerne. Det var jo farligt arbejde, det de havde gang i. Tyskerne var efter dem. Men de fleste andre bliver på et eller andet tidspunkt ukampdygtige. Der er også nogle, der går ned med stress. Altså, vi skal jo forstå, hvor sindssygt opslidende det var at arbejde illegalt under de her vilkår. De er jo på amfetamin for at holde sig gående og for at holde sig agtpågivende i forhold til Gestapo og andre tyske organisationer, der kunne tænke sig at ville komme dem til livs. Han er en af de få, der forbliver aktiv, og det forstærker hans position yderligere, altså at han er en af dem, der kontinuerligt er med.

Dér, hvor Frode Jakobsen demonstrerer sin magt for første gang, er i et baglokale til en købmandsbutik et sted i København. Her sidder Frode Jakobsen som den uformelle leder af Frihedsrådet sammen med et andet medlem af Frihedsrådet, Mogens Fog. De repræsenterer modstandsbevægelsen. Og over for dem sidder de etablerede politikere: Vilhelm Buhl, som var statsminister bare for et år siden på dette tidspunkt, og så H.C. Hansen, coming man i Socialdemokratiet. Udenfor er der Folkestrejke i København. Folk dør, og der er kampe med tyskerne. Hvem skal bestemme, hvornår strejken skal

slutte, og om den skal slutte? Det er der uenighed om. Det er jo klart. Politikerne Buhl og H.C. Hansen vil jo gerne bestemme. Men Frode Jakobsen vil også gerne bestemme. Og det er her, Frode Jakobsen træder i karakter.

København er i oprør. Tyskerne trækker artilleri ind i gaderne. Altså, der er virkelig risiko for et blodbad af dimensioner. Og der skal vi i øvrigt være opmærksomme på, at der dør 96 københavnere under folkestrejken i 1944, sammenlignet med at der dør 16 den 9. april. Så har vi ligesom dimensionerne på plads. Der er forhandlinger om, hvordan man kan afslutte den folkestrejke, fordi der er alligevel ikke nogen, der ønsker blodbadet. Det er i et baglokale til en butik. Jeg mener, det er på Vesterbro, det foregår. Og det er altså ganske hemmeligt. Det er superillegalt. Politikerne begynder jo faktisk også at bevæge sig ned i undergrunden i de her situationer. Men hvem skal give sig? Modstandsbevægelsen har fuldstændig kontrol over den københavnske befolkning - Eller Frihedsrådet har kontrol over den københavnske befolkning. Og det er her, Frihedsrådet nærmest får status af den regering, som man jo ikke har længere efter 29. august 1943. Og Frihedsrådet bliver ved med at kræve, at tyskerne skal trække deres tropper ud af byen, og at de skal fjerne Schalburgkorpset, som er et korps af danske nazister, der går og tyranniserer i gaderne. De skal trækkes væk. Den tyske leder Werner Best vil ikke give efter. Han vil ikke give efter for modstandsbevægelsen. Det er bare helt udelukket. Politikerne viser sig på scenen første gang siden 29. august her, fordi de opfordrer befolkningen til at stoppe strejken. Stoppe protesterne. Det er jo, fordi de frygter et blodbad. Og der bliver så nogle forhandlinger mellem politikerne og Frihedsrådet. Og her spiller Frode Jakobsen ganske højt spil. Han siger til politikerne, "I tænker kun på at skåne. I tænker aldrig på at ofre." Og det fører til nogle meget voldsomme konfrontationer, hvor politikerne jo begynder at fornemme, at der måske også er politiske ambitioner i modstandskampen. Altså, politikerne føler simpelthen, at de kan se, at den politiske magt måske er ved at løbe dem af hænde, og at den er ved at ryge over i hænderne på de her næsten ukendte mennesker.

Så vi har altså Frode Jakobsen her. Han er ikke engang blevet 40 år endnu. Og det er fire år siden, han stod nede på Langelinie og så tyskerne. Og nu sidder han og siger til den mand, der var statsminister for et år siden, Vilhelm Buhl, hvad han skal gøre.

Ja. Det er et ufatteligt rolleskift. Altså, Frode Jakobsen har været på det, man på moderne dansk kalder en rejse, rent holdningsmæssigt under krigen. Det har selvfølgelig

altid været demokratisk og udpræget dansk og udpræget antinazistisk. Men til spørgsmålet om den illegale kamp har han jo flyttet sig. Og ja, han sidder her i situationen og siger til den tidligere statsminister, "I gør det forkert. I gør det forkert. I fører det danske folk et forkert sted hen. Det er os, der har legitimiteten. Det er os, der har befolkningens øre. Hvis I ikke lytter til os, så kan I risikere at kompromittere jer selv, og I kan risikere at kompromittere det politiske system." Politikerne går i radioen og opfordrer til, at strejken ophæves næste dag. Frihedsrådet opfordrer til at strejke endnu en dag. Det er meget svært at afgøre, hvem der egentlig fik ret, fordi der er nogle, der følger politikerne, og der er nogle, der blev ved med at strejke. Og hvordan afgør man det? Jo, man går til de københavnske elværker og ser, hvor stort strømforbruget er på de industrivirksomheder, der har arbejde. Og så kan man se, at balancen er cirka fifty-fifty. Men fifty-fifty er jo i den her sammenhæng overhovedet ikke uafgjort. Det er en stor sejr for Frihedsrådet. Politikerne havde radioen som kommunikationskanal. Frihedsrådet havde små, primitive løbesedler, små plakater, der blev sat op på plankeværker. At det kunne ende i en fifty-fifty-situation er en kæmpesejr for Frihedsrådet.

Magten er skiftet i Danmark, og nu har Frode Jakobsen greb om meget magt, og han styrer en del danskere. Ugen efter. Klokken slår tolv. Og her kan de etablerede politikere bevæge sig ud i København og se Frode Jakobsens magt. Da klokken slår tolv.

Der er så en begivenhed en uge efter, hvor Frihedsrådet opfordrer til, at man klokken tolv holder et minuts stilhed for folkestrejkenes ofre. Præcis en uge efter. Og der er historien, at politikerne går på Københavns Rådhusplads og andre centrale pladser i byen for at mærke og se stemningen. Klokken tolv fryser hele København i et minut. Rådhusklokkens ur lyder. Sporvognene stopper. Folk står stille. Mænd tager hatten af, og dengang havde næsten alle mænd hat på. Og der er helt stille i centrum af den også dengang og selv under besættelsen vibrerende storby. Der er helt stille.

Der viser Frode Jakobsen sin magt.

Der viser Frode Jakobsen sin magt. Og dér går det op for dem, at Frihedsrådet har befolkningens øre. Vi bliver nødt til at tage dem alvorligt. Og det er her, tilnærmelsen mellem politikerne og Frihedsrådet sker. Det er, da politikerne indser, at Frihedsrådet har en enorm autoritet i hvert fald i den københavnske befolkning. Efter den københavnske folkestrejke sker der en tilnærmelse mellem politikerne og modstandsbevægelsen. Alt-

så, politikerne indser, at vi kan ikke holde dem nede. Det er bedre, at vi får kontakt til dem, får føling med dem. Så kan vi måske også få indflydelse på dem. Frihedsrådets primære mål med at få kontakt til politikerne er, at man skal have et retsopgør. Og det er det, der først og fremmest samler Frihedsrådet.

Derudover så er der meget forskellige holdninger i Frihedsrådet. Frode Jakobsen er ikke i 1944 meget skeptisk over for hans kommunistiske kammerater, som han opfattede dem som i Frihedsrådet. Han mener, de kæmper for samme sag. I 1944 er det den umiddelbare kamp, der fylder hele deres horisont, og det er fællesskabet i kampen, der er det afgørende. Men efterhånden så begynder han at se tydeligere og tydeligere tegn på, at kommunisterne har mere vidtrækkende ambitioner med Frihedsrådet. Der er kommunister, som opererer med en forestilling om, at der skal slet ikke politikere med i den første regering efter krigen. Det er Frode Jakobsen meget imod. Han bliver opmærksom på, at kommunisterne har forbindelser til nogle konservative - nationalkonservative, ikke partikonservative - modstandsledere, hvor de synes at kunne få dem lokket med på, at der skal være et meget, meget hårdt opgør, og at det er ikke som sådan det gamle politiske system, der skal vende tilbage efter krigen. Det er os, der har kæmpet. Det er os, der har retten til at lede et frit Danmark. Og det er her, efterhånden som han ser flere og flere tegn på det her, der går i hans bestræbelser dels ud på, at man skal fastholde kommandostrukturen. Man skal være i tæt kontakt med de allierede. Men ved siden af det, så bliver han også mere og mere opmærksom på, at forestillingerne om, at Frihedsrådet og at modstandsbevægelsen skal begynde at sætte krav om økonomisk politik, om en ny social lovgivning, at det ville være fuldstændig forkert. Det ville være, som han sagde, at bondefanget de folk, han selv havde været med til at mobilisere og indrullere i modstandsbevægelsen. Han havde lovet dem, at det her handler kun om én ting: Danmarks befrielse. Så Frode Jakobsen er enig i, at man skal have et retsopgør. Men vi skal tilbage til det etablerede politiske system. Og da der så kommer kræfter i Frihedsrådet, særligt kommunisterne, der ønsker at fremsætte det, som man kalder et program for efterkrigstidens Danmark, altså med økonomiske spørgsmål, socialpolitiske spørgsmål, ja altså hele paletten af, hvad et politisk parti forholder sig til... Dér sker det så på et møde i midten af april 1945, altså at det kommer til en konflikt, hvor Frode Jakobsen på det stærkeste argumenterer for, at det må vi ikke gøre. Han siger, det ville være et forræderi mod de folk, der er blevet rekrutteret til modstandsarbejdet.

Så de dér kommunister kan ikke snyde ham? De får ikke lov til at bruge ham som en rambuk til en revolution.

Det var måske ikke altafgørende det, han foretog sig, fordi der er heller ingen tvivl om, at kommunisterne dels overvurderede den tilslutning, de kunne få i den danske befolkning. Der var ikke noget, der tydede på, at den danske befolkning ønskede andet end egentlig grundlæggende bare en tilbagevenden til de politiske tilstande, man havde haft før krigen. Men det kan man jo ikke vide i den situation, man står i, altså...

Ja, vi kan jo ikke vide, hvad der ville være sket, hvis han ikke havde taget det opgør. Og der sker så det, at allerede den 5. maj kommer der en ny regering. Tyskerne er på vej ud, og politikerne kommer så tilbage. Frihedsrådet bliver jo aldrig til et politisk parti.

"I dette øjeblik meddeles det, at Montgomery har oplyst, at de tyske tropper i Holland, Nordvesttyskland og i Danmark har overgivet sig."

Frode Jakobsen fortsætter som leder af Frihedsrådet helt frem til krigens afslutning i maj 1945. Tyskerne forlader landet, og allerede samme dag som de er på vej ud, altså den 5. maj, bliver en ny regering annonceret, og Frode Jakobsen bliver minister. Her kunne man måske så tænke, at Frode Jakobsens karriere på en eller anden måde bare skulle til at starte. Men vi er sandsynligvis her i 1945, da han bliver præsenteret på Amalienborg Slotsplads, ved klimaks... Fordi han får aldrig den store karriere. Socialdemokratiets ledende medlemmer snyder ham måske en lille smule. Han kommer til at fortsætte i Folketinget, hvor han selvfølgelig spiller en rolle, blandt andet i optagelsen i NATO, som han går ind for, og også ved EF-afstemningen i 1972, hvor han siger nej, men han kommer aldrig til at blive den landsfaderskikkelse, som han måske havde håbet på. Og Frode Jakobsen dør som en gammel mand den 15. juni 1997. Tusind tak for interviewet.

Selv tak.

Jeg hedder Asger Juhl, og jeg håber, at du vil lytte med næste gang, når jeg sætter fokus på en af de store danskere, som vi for at være helt ærlige, måske burde vide lidt mere om. Den her podcast er produceret af Talk Town i samarbejde med Nationalmu-seets medie Vores Tid.

Du har lyttet til en podcast produceret af Talk Town i samarbejde med Nationalmuseets medie Vores Tid.